

UDK 81'33(049.3)

Primljeno: 13. 09. 2019.

Stručni rad

Professional paper

Mirza Bašić

UDŽBENIK JEDNE DANAS NEZAIBILAZNE DISCIPLINE

Sabina Bakšić, Halid Bulić, *Pragmatika*, Bookline, Sarajevo, 2019.

Studija pod naslovom *Pragmatika* najprije privlači pažnju jer je produkt saradnje „dvoje istraživača sa dosta različitim naučnim i istraživačkim zaleđima“ (str. 9), a ovakav oblik saradnje nije česta pojava u bosanskohercegovačkoj znanstvenoj stvarnosti. Studija je sastavljena u deset poglavlja, a prvih pet potpisuje Halid Bulić, dok je Sabina Bakšić autorica ostalih pet poglavlja. U *Uvodu* Bulić govori o predmetu proučavanja pragmatike te o historijskome razvoju ove znanstvene discipline. Pozivajući se na činjenicu da je pragmatika relativno mlada znanstvena disciplina koja se osamostaljuje sedamdesetih godina prošloga stoljeća, autor skreće pažnju na to da pragmatika nije nastala niotkuda te da se „ideje koje se danas smatraju značajnim za pragmatiku mogu pronaći i u djelima (...) antičkih i srednjovjekovnih filozofa“ (str. 53). Godine 1938. Charles Morris afirmirao je naziv pragmatika predstavivši ovu disciplinu kao dio semiotike ravnopravan sintaksi i semantici, a Bulić navodi ovaj događaj, odnosno ovaj datum kao prelazak iz prehistorijske u klasičnu fazu razvoja pragmatike. Autor ističe da je u prvoj polovini dvadesetoga stoljeća u lingvistici bio zastupljen strukturalistički pristup jeziku, u kojem je jezik shvatan kao zatvoren sistem znakova i kao takav je i opisivani, što nije pogodovalo razvoju pragmatike koja je zbog toga ostala u okrilju filozofije kroz cijelu klasičnu fazu svoga razvoja. Bulić konstantira da se pragmatički obrat desio sedamdesetih godina dvadesetoga stoljeća od kada počinje moderna faza razvoja pragmatike u okviru koje se pragmatikom dominantno počinju baviti lingvisti, a ne filozofi kao što je to bio slučaj ranije.

U drugome poglavlju studije govori se o deiksi, definiranoj kao termin koji se odnosi na neposredni kontekst u kome se iskaz ostvaruje i čija je osnovna interpretacija nemoguća bez uvida u kontekst. Autor uspoređuje deiktičke izraze s „ogledalom, koje ima nepormjenljiv materijalni sastav, oblik i funkciju, ali slika koju odražava zavisi od toga ko ga koristi i kamo ga usmjerava, odnosno odražavat će sliku okoline, ma kakva ona bila“ (str. 64). Posebnost ovoga poglavlja krije se u činjenici da se navode konkretni kontekstualni primjeri iz različitih svjetskih jezika kako bi se detaljno pojašnjale lična, prostorna, vremenska, društvena i diskursna deiksa. Tako se, naprimjer, navodi konstatacija da se u jezicima jugoistočne Azije poput korejskoga, japanskoga i javanskoga može iskazati poštovanje adresatu bez ukazivanja na njega (str. 79).

U poglavlju *Saradnja* govori se o Griceovome načelu saradnje, koje je dalo značajan doprinos razvoju pragmatike. Bulić konstantira kako se ovim načelom regulira sudjelovanje u razgovoru, način sudjelovanja i njegova svrha te da se u načelu saradnje izdvajaju četiri kategorije konverzacijskih maksima, a to su kvantitet, kvalitet, relacija i način. Osim toga što se na temelju konkretnih kontekstualnih primjera pojašnjava načelo saradnje, u ovome se dijelu studije govori i o nedostacima i kritikama načela saradnje. Ipak, u prvi se plan ističe činjenica da je ovo načelo značajno doprinijelo razvoju pragmatike.

U četvrtome poglavlju studije govori se o „značenjima koja u iskazu nisu ostvarena eksplicitno, riječima ili nekim drugim znakovima, nego se u datom kontekstu formiraju dok se iskazuje nešto drugo“ (str. 97). Ovakva se značenja nazivaju implikature, koje mogu biti konvencionalne i konverzacijske. Konvencionalne implikature nastaju na temelju konvencionalnoga značenja jezičkih jedinica. S druge strane, konverzacijske implikature nastaju na temelju onoga što je rečeno, načina na koji je rečeno i činjenice da je rečeno. Autor zaključuje da implikature, prije svega, daju doprinos jezičkoj ekonomičnosti. Osim toga, implikature omogućavaju govorniku da implicitno iskaže određene namjere, a kao primjer navodi se pokušaj nesavjesnog vozača da podmiti policajca (str. 112). Navođenje ovoga primjera iz svakodnevnoga života ukazuje na činjenicu da autor pokušava učiniti udžbenik zanimljivim čitaocima, što je vrlo zahtjevan zadatak kada su u pitanju akademske publikacije. U ovome se poglavlju skreće pažnja i na to da implikature predstavljaju i djelotvorno sredstvo za očuvanje i održavanje dobrih odnosa, ali one mogu, isto tako, nastati i kao rezultat želje govornika da pokaže vlastiti stil ili želje da se izražava na zabavan način. Na kraju poglavlja o implikaturama autor konstatira da ni do danas nisu riješena sva pitanja koja se tiču implikatura i da ne postoji jedinstveno gledanje na sve pojave u vezi s njima. Međutim, ističe se konstatacija da implikature predstavljaju jednu od

suštinskih tema pragmatike kao znanstvene discipline i da niko ne dovodi u sumnju postojanje implikatura i njihov značaj bez obzira na to što postoje razlike u mišljenjima.

U petome poglavlju govori se o distinkciji između implikatura i presupozicija te se navodi konstatacija da su presupozicije čvršće povezane s površinskom strukturom iskaza, odnosno s onim što je zaista rečeno, dok su implikature više povezane s onim što se ustvari misli. Pozivajući se na Levinsona, Bulić zaključuje da su presupozicije najzastupljenija i izazovna tema u pragmatičkim studijama, koja se može proučavati s različitih aspekata (str. 132).

U šestome, sedmome i osmome poglavlju, koja potpisuje Sabina Bakšić, govori se o sintezi analize konverzacije, govornih činova i učtive upotrebe jezika. Poglavlje *Analiza konverzacije* ukazuje na distinkciju između analize konverzacije, diskursne analize i kritičke diskursne analize. Autorica konstantira kako analiza konverzacije istražuje jezik kao društvenu akciju te razgovor promatra kao sistemski organiziran i uređen. S druge strane, diskursna analiza bavi se formalnim i neformalnim kontekstom, a kritička diskursna analiza pristupa empirijskom materijalu s određenim teorijskim pretpostavkama i hipotezama. U sedmome poglavlju govori se o teoriji govornih činova, a autorica navodi tvrdnju da je teorijom govornih činova „skrenuta pažnja s tradicionalne semantike na pragmatički aspekt jezika u kontekstu“ (str. 161). Teorija govornih činova srušila je privid koji je podržavala povijest filozofije, a prema kojem je jedini ulog jezika da bude istinit ili neistinit. U osmome poglavlju govori se o učtivoj upotrebi jezika u okviru koje se određenim jezičkim sredstvima ublažavaju potencijalno konfliktini govorni činovi. Naime, Bakšić konstantira kako se svi govorni činovi mogu podijeliti na konsense i disense. Konsensi jesu govorni činovi kojima se uspostavlja bliskost i solidarnost sa sagovornikom, a to su, naprimjer, komplimenti, dobre želje itd. Disensi predstavljaju potencijalno konfliktne govorne činove kao što su zahtjevi i kritike. Analizom konkretnih kontekstualnih primjera dolazi se do zaključka da se disensi realiziraju kao indirektni govorni činovi jer se time postiže njihovo ublažavanje te se na taj način sprečava potencijalni sukob sa sagovornikom (str. 190).

U poglavlju *Kroskulturalna pragmatika* govori se o drugačijoj realizaciji govornih činova i učtive upotrebe jezika u različitim kulturama. Bez obzira na to što se razvija samostalno, jezik je neodvojiv od sociokulturne stvarnosti u kojoj egzistira. Dakle, sociokulturna stvarnost snažno utječe na jezik, pa samim time i na pragmatiku. U ovome dijelu studije Bakšić obrazlaže konstataciju kako se u okviru kroskulturalne pragmatike kompariraju diskursi izvornih govornika iz različitih kultura, dok se u in-

terkulturalnoj pragmatiki uspoređuju diskursi govornika različitih jezika koji dolaze iz različitih kultura, a međusobno komuniciraju na maternjem jeziku nekoga od govornika ili koriste neki treći jezik (str. 219). Autorica zaključuje da obje discipline, i kroskulturalna i interkulturalna pragmatika, postaju izazov ovoga postmodernog doba, prvenstveno zato što milioni ljudi napuštaju svoje domove i odlaze živjeti u podnebljima gdje se upoznaju s potpuno novim kulturama. U takvome ambijentu budućnost velikoga broja ljudi u velikoj mjeri zavisi i od problema kojima se bave kroskulturalna i interkulturalna pragmatika.

Posljednje poglavlje namijenjeno je onima koji se bave pručavanjem turskoga jezika. U ovome se poglavlju navode konkretni kontekstualni primjeri koji ukazuju na značaj pragmatike u procesu podučavanja turskoga kao stranog jezika. Isto tako, u ovome se dijelu studije govori i o metodologiji proučavanja pragmatike turskoga jezika.

Zaključno se može konstatirati da se nagli razvoj pragmatike reflektirao i na bosanskohercegovačku znanstvenu stvarnost. Naime, objavljuje se sve više studija koje se bave pragmatikom, na nekim se univerzitetima pragmatika izučava kao izborni ili obavezni predmet. Međutim, činjenica je da bosanskohercegovačka znanstvena stvarnost oskudijeva udžbenicima iz pragmatike, a ova će knjiga u velikoj mjeri popuniti tu prazninu. Ovaj udžbenik pruža mogućnost čitaocu da se upozna s metodologijom proučavanja pragmatike, što predstavlja dobro polazište i dobar temelj za daljnja istraživanja iz ove oblasti.

Adresa autora
Author's address

Mirza Bašić
Univerzitet u Zenici
Filozofski fakultet
basicmirza99@gmail.com